

TÜRKİYE

Hayatın Dönüm Noktaları ile İlgili Gelenek-Görenekler

1. Doğum

1.1.Doğumdan önce: Türkiye’de doğum hazırlıkları hamilelikle başlar ve karnına çocuk düşen hanıma “gebe”, “hamile”, “yükü”, “ağır ayak”, “iki canlı” gibi isimler verilir. Hamile olduğu anlaşılan hanım mensup olduğu aile için sevinç kaynağı olur. Hamile hanıma önce bütün hane halkı, sonrada konu komşu büyük bir ilgi, sevgi ve ihtimam gösterir ve zor sayılabilecek hiçbir iş yaptırılmaz. Yiyeceği gıdalar özenle seçilir, arzu ettiği, tatmak istediği her şey kendisine sevgiyle ikram edilir. Aile fertleri dışında komşular da kendi evlerinde pişen ve kokusunun hamile hanıma gittiği tahmin edilen yemeklerden mutlaka gönderir ve o yemeği tatmasını sağlarlar.

Halk arasında “aşerme”, “aşyerme” olarak adlandırılan hamilelik döneminde hamilenin canının çektiği her şeyi yemesi gerektiği yönünde bir inanış vardır. Bundan dolayı Anadolu’da “Aşerene yılan bile kusar” şeklinde bir atasözü vardır ki anlamı: Yılan bile hamile kadının arzu ettiği yiyeceği ona ikram eder, şeklindedir. Hamile kadınlara bazı yiyecekler kendisinin ve bebeğinin sağlığı için yedirilirken bazı yiyecekler de bebeğinin güzelliği için yedirilir. Bazı yiyecekleri de yememesi istenir. Hamile hanım ayva ve nar yerse çocuğu gamzeli, güzel ve uzun ömürlü olur. Karabiber yerse çocuğunun vücudunda siyah lekeler, gül yerse çocuğun vücudunda kırmızı lekeler, erik yerse çocuğun vücudunda lekeler, patates yerse çocuk kötürüm, kuş eti yerse çocuğun uykusu hafif, elma yerse çocuğun yanakları kırmızı, balık yerse çocuğun ağzı açık, kaymak yerse çocuk beyaz tenli olur. Hamile kadına bebeğinin cildi tavuk derisine benzemesin diye kesinlikle tavuk yedirilmez.

Hamile hanımlarla ilgili olarak halk arasında bazı yaygın inanmalar şunlardır: Hamile kadın kimin yüzüne fazla bakarsa, doğacak çocuğu ona benzer. Semaya bakarsa çocuk mavi gözlü, aya bakarsa ela gözlü, güzel fotoğrafa bakarsa çocuk güzel olur. Bundan dolayı hamile kadınlar başkalarının yüzüne

bakmaktan çok, başlarını öne eğerek kendi göğüslerine bakarlar ki doğacak çocuk kendilerine benzesin. Hamile hanım sık sık aynaya bakarsa doğacak çocuğun güler yüzlü olacağı da bu inançlar arasındadır.

Hamile hanım çirkin çocuk doğurmak korkusuyla çirkin insanlara, sarı benizli ve sarılık hastalığı olan çocuk doğurmak korkusuyla ölüye, sakat çocuk doğurmak korkusuyla sakat ve organları eksik olan çocuklara, yarı dudaklı çocuk doğurmak korkusuyla tavşana, yarı ve kalın dudaklı çocuk doğurmak korkusuyla deveye, kıllı çocuk doğurmak korkusuyla ayıya, soluk benizli ve talihsiz çocuk doğurmak korkusuyla tutulmuş Ay'a ve Güneş'e, siyah tenli çocuk doğurmak korkusuyla siyah renkli eşyaya bakmaz.

Yakın tarihlere kadar hamile hanımların beslenmesi doktor tavsiyesine ve denetimine göre olmaz; daha çok birkaç doğum yapmış deneyimli hanımların ve ebelerin tavsiyelerine göre olurdu. Son yıllarda hamile hanımların beslenmesi, yine gelenekler doğrultusunda devam etmekle beraber, doktor tavsiyesi de göz önünde bulundurulur.

Küçük yerleşim birimlerinde hamileliğin sağlıklı bir şekilde devam edip etmediği yakın tarihlere kadar usta ebelerin gözetiminde ve tavsiyeleri doğrultusunda olurdu. Günümüzde sağlık kurumlarının köylere kadar gitmesi, hamileliğin doktor gözetiminde devam etmesini sağlamıştır. Bütün Türkiye'de hamilelik süresince çok dikkat edilen hususlardan biri de hamile hanımı üzmemek ve üzülmeye sebep olmamaktır.

Doğumun kolay olması için ise halk arasındaki inanmalardan bazıları şunlardır: Hamile kadının iki memesi arasına dua konur. Kocasının hakkını helal etmesi istenir. Kocasının elinden kendisine su içirilir. Hamileliğin yedinci ayından itibaren her gün bir fındık büyüklüğünde tereyağı yutturulur. Bütün bu ihtimam ve inanmalardan maksat, sağlam ve güzel bir çocuk dünyaya getirmektir.

1.2.Doğum esnasında: Doğumdan önce doğum için önemli hazırlıklar yapılır. Doğum yaklaşınca önce kundak takımı, ardından da beşik hazırlanır.

Sancılanmaya başlayan hamile hanımın doğumu yaklaşmış demektir ve hemen ebeye /doktora haber verilir. Doğumun kolay olabilmesi için Türkiye'nin hemen her yöresinde gebe hanım gezdirilir ve karnına "Fatma Ana yaşmağı" bağlanır. Örülü saçları, bağlı kemeri, düğümlü olan eşyaları, kocasının ayakkabı bağları ile ceketinin ve yeleğinin düğmeleri çözülür. Sandık, pencere, kapı ve ne kadar kilitli eşya varsa kilitleri; makas ve bıçakların ağızları açılır.

Türkiye'nin farklı yörelerinde hamile hanımlara farklı şekillerde doğum yaptırılmakla beraber, en çok yaygın olan doğum yaptırma şekilleri şunlardır:
*Yere bir döşek serilir ve döşegin üzerine bir leğen konur ve hamile hanım bu leğenin içine oturtularak doğum yaptırılır.

*Hamile hanım, ebenin kucağına oturtulur, önüne de içi "höllük" dolu olan bir leğen konur. Yakın akrabalarından bir hanım, hamile hanımın kulağına eğilip tekbir okuyarak doğum yaptırılır.

*Yere temiz bir yaygı serilir, gebe bu yaygının üzerinde diz çöker; ebe de hamile hanımın arkasına geçerek beline dayanır. Çökmüş durumdaki hamile hanımı başka bir hanım arkasından kucaklar; iki hanım da iki yandan gebe hanıma destek olurlar ve ön tarafta bulunan diğer bir ebe doğumu yaptırır.

*Hamile hanım ısıtılarak yatağa yayılmış olan sıcak toprak üzerine yatırılarak doğum yaptırılır.

Çocuk doğduktan sonra arkasından gelen parçaya "eş" veya "son" adı verilir. Eşin veya sonun çocuk doğduktan sonra gecikmesi anneyi tehlikeye sokar. Bundan dolayı eşin bir an önce düşmesi için farklı yörelerde farklı pratiklere başvurulur. Eş; toprağa, ahıra, gübrelige, yıkandıktan sonra temiz bir beze sarılarak el değmeyecek ve hayvanların tasallutundan uzak bir yere gömülür.

"Eş"i geldikten sonra çocuğun göbek kordonu temiz ve keskin bir makas veya bıçak yardımıyla göbekten itibaren bir karış yukarıdan kesilir. Çocuğun göbeği ne kadar yukarıdan kesilirse sesinin de o kadar güzel olacağına inanılır. Göbeği ebe keser, göbeğin kesildiği makas veya bıçak yıkanmadan

ve ağız açılmadan kırk gün bir beze sarılarak konur. Çocuğun kırkı çıktıktan sonra yıkanarak kullanılmaya başlanır. Göbek bir gül ağacının dibine, cami avlusuna, el değmeyecek ıssız bir yere ya da ev içinde ıssız bir yere gömülür. Bazı yörelerde de göbek temiz bir beze sarılarak uzun yıllar hatıra olarak saklanır.

Çocuk doğduktan sonra kokmaması, terlememesi, pişkin vücutlu ve kibirli olmaması için tuzlanır. Bazı yörelerde çocuk zengin olsun diye tuzlu suyun içine para atıldığı da görülmektedir. Bazı yörelerde çocuk doğar doğmaz yıkandığı hâlde, bazı yörelerde ise göbeği kesildikten sonra yıkanır. Doğumunun üçüncü, dördüncü, yedinci veya onuncu günü ılık ve temiz su ile yıkandığına da rastlanmaktadır. Bazı yörelerde ise çocuğun kırkı çıkana kadar her gün veya her hafta yıkandığı durumlar da mevcuttur. Yıkama suyunun içine altın, karacaotu ya da tonbulak kökü konulduğu da görülmektedir.

Çocuk doğar doğmaz öncelikle babasına, dedesine, diğer yakınlarına ve köy halkına müjdecî gönderilir. Müjdecîye para, mendil gibi hediyeler veya çeşitli yiyecekler verilir. Erkek doğumu büyük sevinçlerin kaynağı olduğu hâlde kız doğumuna fazla sevinilmez. Bundan dolayı özellikle erkek çocuk doğumlarında çocuğun babası sevincini ve erkek çocuğu olduğunu çevreye duyurmak için silahla birkaç el ateş eder. Art arda kız doğumları ise üzüntüye sebep olur. Erkek çocuğun evin serveti ve hazinesi ve ailenin de önemli bir kazancı olduğu anlayışı Türkiye'nin büyük bir kesiminde hâkimdir. Çünkü babanın nesli ancak erkek çocukla devam ettirilebilir. Bunun dışında erkek çocuk baba-oğul yolunun ve iş ekonomisinin en önemli iş ögesi ve gelecekteki yöneticisidir.

1.3. Doğumdan sonra:

Yeni doğurmuş ya da doğurup henüz yataktan kalkmamış olan hanıma "lohusa" veya "loğsa" adı verilir. Lohusa, doğum yaptıktan sonra üç gün çok sıradan olan ve "terdöşeği" olarak adlandırılan bir yatakta yatar. Lohusa yatağının bulunduğu oda telli bohçalarla süslenir. Bazen lohusanın altına "höllük" serilir. Üçüncü gün dolduktan sonra lohusa gayet süslü ve rahat olan

“lohusa döşeği”ne nakledilir. Lohusa burada en az dört gün yatmakla beraber, bu süre bebeğin kırkı çıkıncaya kadar da devam edebilir. Başta erkek çocuk olmak üzere, çocuğu doğan kimse kurban keser, çeşitli ağağlar diker, özellikle erkek çocuklar için “oğlan helvası” yapılarak akraba ve tanıdıklara gönderilir. “Akika kurbanı” adı verilen kurban, çocuk doğduğu veya tuzlandığı gün kesildiği gibi, bir yıl içinde de kesilebilir. Akika kurbanının etinden, doğan çocuğun ailesinden hiç kimse yemez. Akraba, dost, tanıdık ve komşulara dağıtılan akika kurbanının eti, kemikleri kırılmadan yenir ve kemikleri yere gömölür. Çocuk doğduktan üç gün sonra şerbet kaynatılarak şişelere konur; eğer doğan çocuk erkekse şişeye kırmızı gaz bezi yandan, kız ise şişe üzerinden bağlanarak yakınlarla ve dostlara gönderilir. Türkiye’nin hemen her yöresinde yaygın olan bu şerbete “lohusa şerbeti” denir.

Doğumdan sonra üç ezan sesi duymadığa çocuğa hiçbir şey verilmez ve çocuk emzirilmez. Doğumun üzerinden üç ezan geçtikten sonra ebe kadın abdest alır, kibleye dönerek çocuğu kucağına alır. Ardından Kur’an’ın herhangi bir sahifesi açılır; ebe kadın sağ elinin başparmağını önce Kur’an-ı Kerim’in açılan sahifesine, sonra da çocuğun dudaklarına sürer ve annesi çocuğu kucağına alarak emzirmeye başlar. Bazı yörelerde de çocuğa ilk meme verilmeden önce bir hafız çağrılır; hafız çocuğa ve annesine Kur’an okur. Okunan Kur’an’ın her sayfasının başında bebeğin yakınlarından bir kadın parmağını şekere batırarak çocuğun ağzına sürer. Böylece çocuğun sevimli ve terbiyeli olması amacı gerçekteştirilmeye çalışılır.

Türkiye’nin hemen her yöresinde lohusanın sütünün çok olması için birçok pratiğe başvurulur. Bu pratiklerden en yaygın olanlar şöyle sıralanabilir: Bir soğan ortadan ikiye bölünerek lohusa hanımın memelerine sürölür ve ardından “Sütü gümrah olsun” diye dua edilir. Süt gelmezse lohusanın memeleri sıcak su ile yıkanır ve ardından tüylü sıcak havluyla sarılır. Sütü çoğalttığı kabul edildiğinden lohusa kadına karaciğer, börölce, tahin helvası, sütle pişirilmiş incir, haşlanmış mısır, tuzlu badem, tuzlu ayabakan çekirdeği, razyan yaprağı, akciğer, peluze yedirilir; et suyu ile pişirilmiş çorba ve sıcak

şerbet içirilir. Akşam ezanı okunurken veya sabah güneşi doğarken iki kapı arasına bir leğen konur ve bu leğen su ile doldurulur. Emzikli hanım leğendeki suya girer ve “Dağda isen, bayırda isen Hasan’ın sütü gel. Hasan ağlıyor, çabuk gel” diye seslenir; bir taraftan da taze soğan ve ciğer yer. Lohusanın sütü gelmezse “Sütü yok” denilmez. “Süt otlamaya gitti” denir. İkiz doğurmuş bir kadının ayakkabısından bir parça çamur alınarak üzerine yedi defa “Tebetyada” suresi okunur ve sütünün bol olması için lohusanın memesinin etrafına sürülür.

Doğumdan sonra üç gün içinde çocuğa ad vermek Türkiye’nin hemen hemen her yöresinde süregelen önemli geleneklerden biridir. Bunun için ailenin en büyüğü veya o yörede saygı duyulan yaşlı zatlardan bir çocuğu kucağına alarak kibleye döner. Çocuğun sağ kulağına ezan okur, sol kulağına da kamet getirir. Ardından daha önce kararlaştırılmış olan ad çocuğun sağ kulağına üç defa söylenir. Bu adın genellikle ailenin büyük baba, büyük annelerinden, başta Hz. Peygamber olmak üzere, dört halifeden, diğer din büyüklerinden, tarihî şahsiyetlerden biri olmasına özen gösterilir.

Çocuk doğduktan sonra lohusa kadını “al basması”ndan korumak için özellikle yedi gün yedi gece kesinlikle yalnız bırakılmaz. Bu süre bazı yörelerde bebeğin kırkı çıkana kadar uzayabilir. Al basması, Anadolu’da yaygın bir halk inancıdır. Lohusa kadınlara, bazen de çocuklara ve atlara musallat olup onların hastalanmasına sebep olan hayalî yaratık, kötü ruh demektir. Lohusayı al basmasından korumak için lohusanın başına kırmızı kurdele veya yemeni bağlanır, oda kapısının arkasına küçük bir süpürge konur ve bu süpürge al basması korkusu geçene kadar kapının arkasında durur. Ayrıca lohusanın başucuna şişe geçirilmiş soğan, sarımsak, mavi boncuk konur ve bunların hepsi kırmızı gaz boyamasına sarılır. Lohusayı nazardan korumak için de sabah akşam tütsü yakma geleneği hemen Anadolu’nun her yöresinde yaygındır.

Türkiye’de çok yaygın olan inanışlardan biri de lohusa ile çocuğa kırk gün içinde gelen hastalıkların “kırk basması” olarak adlandırılmasıdır. Farklı

yörelere “kırk düşmesi”, “kırk karışması”, “kırk bastı”, “lohusa bastı” gibi isimlerle de adlandırılan kırk basmasına tutulan lohusa veya çocuğu zayıflar, çarpık çurpuk, hastalıklı, aklından özürlü, huysuz ve çapkın olur ve gelişmez. Kırk basmasını önlemek için kırklı lohusa ve çocuğu kırk gün dışarı çıkarılmaz. Lohusa ve çocuğunu kırk basmaması için kırkı içinde bulunan iki lohusa ile bunların çocukları, aynı gün içinde doğan çocuklarla bunların anneleri, kırklı bir lohusa ile kırklı bir gelin, kırklı bir lohusa ile bir hayvan karşılaşmamalıdır. Bunlar dışında Anadolu’nun birçok yöresinde kırk basmaması için farklı önlemler alınmaktadır.

Doğumdan sonra lohusa önce “Gözünüz aydın olsun” demek için ziyaret edilir. Buna halk arasında “gözaydına gitmek” denir. Doğumdan sonra yedi gün içinde lohusa hanım ikinci kez ziyaret edilir ve bu ziyarette çeyrek, yarım veya tam bir cumhuriyet altını, altın veya gümüş maşallah, ananaslı gevrek, şeker, gümüş kupa, çingirak, kemik halka, elbiselik kumaş, vazo, çay takımı, yemeni, mendil ve daha çok bebek giysisi gibi hediyeler mutlaka götürülür. Ziyaretçiler lohusanın evinde önce misafir odasına alınır, kahve, çay, süt gibi ikramlarda bulunulur; sonra da şerbet ikram edilir. Ardından lohusanın odasına alınan misafirler, takı cinsinden olan hediyeği bebeğin omuzuna veya göğsüne takarlar; giysileri ise sağlık, mutluluk ve analı babalı büyüme dilekleriyle lohusanın yanına bırakır ve fazla oturmadan kalkarlar.

Lohusaya, yöreden yöreye farklılık göstermekle beraber, doğumdan sonra yedi, sekiz, yirmi ve genellikle kırk gün sonra kırk basmasından korunmak için “kırklama” adı verilen bir halk pratiği uygulanır. Kırklanan lohusa ve çocuk, lohusa döneminin yasaklarından kurtulmuş olur ve çevrelerindeki insanlarla normal münasebetler kurmaya başlar. Bu münasebetlerin normalleştiğini göstermek için kırklamadan hemen sonra lohusa hanım, yakınları ve dostları “kırk hamamı”na götürülür. “Lohusa hamamı” olarak da adlandırılan hamamda yıkanmak yanında, çeşitli eğlenceler de düzenlenir.

Kırk hamamında önce lohusa özel bir soyunma odasına alınır ve soyunur; ardından da çocuk soyunur. Bu sırada sazlar çalar ve çengiler oynamaya

başlar. Ebe hanım çocuğu kucağına alır, yakınlarından iki hanım da lohusanın kollarına girer. Lohusa, ayaklarına sedefli nâlinler geçirir, arkasına ipekli ve işlemeli havlular alır ve çocuk kucağında olduğu hâlde ebe hanım önde, lohusa arkada yavaş yavaş yürüyerek halvete girerler. Halvette lohusa biraz dinlendikten sonra hamam görevlileri tarafından yıkanır; bu sırada çocuk da ebe tarafından yıkanır. Yıkanma eylemi bittikten sonra ebenin kucağında çocuk, önde ve arkasında da lohusa olduğu hâlde halvetten çıkıp soyunma odasına gelirler.

Türkiye'nin bazı yörelerinde çocuğun kırkını çıkarma ameliyesi kırk hamamında yapılmaktadır. Bu durumda kaplumbağa kabuğunun içine miras kalmış bir altın konur, kaplumbağa kabuğuyla altın kırk bir kere suya batırılır, sonra kaplumbağa kabuğunun içindeki su çocuğun başına dökülür. Hama taşı / kurnası ters çevrilerek çocuk üzerine oturtulur; kulağına su kaşmış olması ihtimaline karşılık kulağını emer, tütsülerler.

Kırk hamamına sabahleyin gidilmişse öğlende davetlilere yemek ve yemiş ikram edilir. Hamama öğleden sonra gidilmişse davetlilere yemek verilmez; yemiş ve şurup ikram edilerek ağırlanır. Kırk hamamından çıkılırken hamamda hizmet edenlere, özellikle lohusayı yıkayan hanıma fazlaca bahşiş verilir.

Kırk hamamından sonra annesinin daha önce hazırlayıp donattığı beşiğe çocuk törenle yatırılır. Beşik töreni, annesi emzirip doyurduktan sonra çocuğu dualarla beşiğe yatırmaktan ibarettir. Bu yatırılış esnasında beşiğin üzerine mutlaka bir nazarlık takılır.

2.Sünnet

2.1.Sünnetten önce: Türkiye'nin büyük bir bölümünde, özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde, sünnetten önce yapılacak en önemli işlerden biri "kirve" bulmaktır. Kirvelik, bir erkek çocuğun sünnet töreninin külfet ve masraflarını başka bir aile büyüğünün üzerine alması ile iki aile grubu arasında kurulan sanal akrabalığa verilen addır. "Kivrelilik", "kirivlik",

“kirvoluk”, “kirvalık” olarak da adlandırılan bu akrabalık, özünde, karşılıklı bir ilişkidir. Her aile kendi ekonomik statüsündeki ailelerle kirvelik ilişkisi kurar. Farklı ekonomik statüdeki aileler arasında kurulan kirvelik ilişkilerine oldukça az rastlanmaktadır. Kirveyi çocuğunu sünnet ettirecek aile seçebileceği gibi, kirveliği üstlenecek kişinin bizzat kendisi kirve olunacak ailenin reisine bildirebilir. Böylece aileler arasında akrabalıktan da ileri bir yakınlık kurulmuş olur. Kirvesini saygıda babasına denk tutan insanlar çoktur. Kirvenin kızıyla evlenilmez, yapılacak önemli işlerde, kirveye danışmak, fikirlerinden faydalanıp uygulamak âdettendir.

Arapçada “hıtan” olarak adlandırılan sünnet, küçük bir cerrahi operasyondur. Hıtan kelimesinin Türkçedeki karşılığı en eski Türkçe sözlük olan *Divanü Lügati't-Türk*'te “arıtmaq, eritmek” olarak geçmektedir. Anadolu halk, bir anlamda erkek üreme organına “etek” adı verildiğinden, halk ağzında sünnet “etek külahının kesilmesi”dir. Geçmişten günümüze sünnet, Türkiye’de yaşayan, başta Türkler ve Kürtler olmak üzere, bütün Müslüman topluluklarda hayatın önemli dönüm noktalarından biri olarak görülmekte ve kabul edilmektedir. Başlangıçtan yakın tarihlere kadar Anadolu’da gerek saray gerekse şehir, kasaba ve köylerde erkek çocuğun Müslüman Anadolu toplumunda kabul görmesi anlamına gelen sünnet olma, belirli törenlerle yapılmaktaydı.

Osmanlı dönemi Türkiye’inde sünnet töreni çocuk tek ise yedi yaşından önce yapılmazdı. Bu yaşın esas alınmasının sebebi çocukların “Lâ ilâhe illallah” diyebilecekleri ve İslam dininin inceliklerini, kısmen de olsa, anlayabilecek çağa ulaşmış olmalarıydı. Bundan dolayı çocuklar daha çok 7-12 yaşlar arasında sünnet edilirdi. Eğer ailede birden fazla erkek çocuk varsa ortalama bir yaş kabul edilir, çocuğun herhangi bir sağlık problemi yoksa 3-5-7-9 gibi tek yaşlar tercih edilirdi; böylece yedi yaşından küçük olan da diğer kardeşleriyle sünnet edilirdi. Zengin aileler sünnet çağına gelmiş fakir ve öksüz çocukları da kendi çocuklarıyla sünnet ettirir ve bütün masraflarını karşılardı. Sünnet merasimleri farklı yörelerde bazı farklılıklar gösterse

bile, temelde birbirlerine benzerdi. Sünnet töreni genellikle çocuğun / çocukların baba evinde, seyrek olarak mesire alanları ve bahçelerde, akraba ve dostların huzurunda yapılırdı.

Cumhuriyet döneminde giderek yaygınlaşan sünnet davetiyeleriyle sünnet çevreye duyurulur. Bu davetiyelerin bazılarında sünnet olacak çocukların fotoğrafları da konurdu. Sünnet çocukları, kirvenin aldığı ve üstünde altın ve gümüş görünümlü şeritler, tuğlar bulunan satenden yapılmış mavi başlık takarlar; ipek gömlek, yine altın ve gümüş görünümlü şeritlerle süslenmiş beyaz pelerin ve aynı kumaştan pantolon giyerler; omuzdan bele çapraz ve üzerinde “maşallah” yazılı bir kurdele takarak ve ellerinde başı topuz, altın ve gümüş görünümlü pullarla süslenmiş bir asâ taşıyarak sünnet olacaklarını herkese gösterirlerdi. Bu esnada nazara karşı önlem olarak çocukların omzuna altın veya gümüş nazarlıklar takılır, sünnet alayı kurularak o yöredeki belli başlı yerler gezilir; sünnet çocuğu bu kıyafetiyle bulunduğu yöredeki din ulularının mezarlarına veya türbelerine götürülerek dualar edilirdi, İstanbul’da Eyüp Sultan, Konya’da Mevlana ve Tavus Baba, Erzurum’da Abdurrahman Gazi, Erzincan’da Terzi Baba türbeleri gibi yerler günümüzde de sünnet çocukları tarafından bu amaçla ziyaret edilmektedir. Sünnetten önceki gün sünnet çocuğu hamama götürülür, aynı günün akşamı da sağ eline “murat kınası” olarak adlandırılan kına yakılır.

Anadolu’nun bazı yörelerinde görülen bir halk inanişına göre, bir çocuğun tek başına sünnet olması uygun değildir. Bunun için çocuğun yanına ya akrabadan ya da maddi durumu iyi olmayan ailelerden birinin çocuğu “sünnet eşi” olarak seçilir. Sünnet eşine, ailenin kendi çocuğuna yaptığı bütün masraflar aynen yapılır. Varlıklı aileler, çocukları tekse, birden fazla dar gelirlili çocuğu da kendi çocuklarıyla beraber bütün masraflarını karşılayarak sünnet ettirirler.

Sünnet çocukları önce aile büyüklerini ziyaret eder, ellerini öper, dualarını alır; sonra da akraba ve komşulara aynı amaçlarla uğrarlar. Bu ziyaretlerden sonra eskiden atlara, faytonlara; günümüzde de özellikle sünnet çocuklarına

hizmet veren üstü açık ve bu amaç için süslenmiş otomobillere sünnet çocuğunun yanında aileden bir büyük ve yakın arkadaşlarından biri bindirilerek bulunulan yörenin çeşitli yerleri neşe içinde gezilir. Öte taraftan sünnet esnasında kurban edilmek üzere süslenmiş kurbanlar da sünnet evinin çevresinde gezdirilir.

2.2. Sünnet: Sünnetler yaygın olarak şehirlerde cumartesi veya pazar günü, köylerde ise hasat mevsiminin sonu olan güz mevsiminde ve özellikle cuma günleri yapılır. Günümüzde sünnet zamanının özellikle okulların kapalı olduğu yaz tatiline denk gelmesine dikkat edilir. Sünnet gününün sabahı sünnet evinde hummalı bir hazırlık başlar. Pişirilecek yemeklerin hazırlıklarına başlanır ve meyveler alınır. Yemeklerin sünnet merasiminden önce hazır olmasına özen gösterilir. Önce Mevlit okutulur, Mevlit'ten hemen sonra davetliler yemek yerler. Bu esnada kirve sünnet çocuğunu yanından ayırmaz, ona bazı telkinlerde bulunarak sünnet korkusunu engellemeye çalışır. Yemekten sonra sünnet çocuğu orada bulunan büyüklerin teker teker ellerini öper, onlar da çeşitli dualar eder; sünnet çocuğunun cesaretini artırıcı telkinlerde bulunurlar. Bu arada çocuk sünnetçiyle de tanışır, sünnetçi de kendisine güler yüzle yaklaşır, acı duymayacağını ve korkmaması gerektiğini telkin eder. Artık sıra sünnete gelmiştir.

Kirve yüksekçe bir yere (ot yastık veya iskemle gibi) oturarak sünnet çocuğunu kucağına alır. Çocuğun iki kolunu bacaklarının arasından geçirerek bacaklarının dışından ellerini tutar. Böylece hem çocuğun sünnet esnasında hareket etmesini önler hem de bacaklarının açılmasını ve sünnetçiye rahat çalışma ortamı sağlamış olur. Sünnetçi sünnete başlamadan orada bulunanlar üç defa tekbir getirir ve üçüncü tekbirin sonunda sünnetçi "bismillah" diyerek sünnete başlar. Bir iki dakikalık operasyonla sünnet tamamlanır. Sünnetçi yüksek sesle "Gözünüz aydın, geçmiş olsun" der. Kirve ve sünnet çocuğunun başta babası olmak üzere yakınları sünnetçiye teşekkür ederler. Kirve, çocuğu kucağına alarak daha önce hazırlanmış ve nazar değmesin diye üzerine çörek otu serpilmiş sünnet yatağına yatırır; ağzına şeker, lokum gibi yiyecekler

koyarak acı duymasını önlemeye çalışır ve başucuna oturur. Çocuk ağlamaya başlarsa, daha önce almış olduğu saat ya da çeşitli oyuncakları kendisine vererek susturmaya çalışır. Orada bulunan davetliler çocuğun yanına gelerek yastığına ya da yakasına daha önceden almış oldukları altınları veya yastığının üzerine kâğıt para takarlar. Bazen de üzerine sahibinin adı yazılı ve içinde para bulunan bir zarf bırakırlar. Sünnet çocuğunun arkadaşları da bu hem acılı hem sevinçli durumlarda arkadaşlarını yalnız bırakmaz, arkadaşlarının acılarını unutturmaya, sevinçlerini artırmaya gayret ederler. Sünnet esnasında, başta sünnet çocuğunun annesi ve diğer hanım yakınları olmak üzere, toplanmış olan kadınlar hem mutluluktan hem de sünnet çocuğunun duyacağı acıdan etkilenecek gözyaşlarını tutamazlar.

2.3.Sünnetten sonra: Sünnetten sonra yapılan en önemli işlerden biri “el yıkama” adı verilen gelenektir. El yıkama şöyle gerçekleşir: Önce sıcak su ve kirvenin aldığı sabun ve kolonya hazırlanır. Sünnetçi, kirve ve sünnet çocuğunun babası bir araya gelir. En üstte sünnetçinin, altında kirvenin ve en altta da sünnet çocuğunun babasının eli olduğu hâlde köylerde genellikle köy bekçisinin, şehirlerde ise sünnet sahibinin seçtiği bir kişi su dökmeye başlar. Önce sünnetçi sabunla elini yıkar ve elini yıkadığı su kirvenin ve sünnet çocuğunun babasının elinden geçerek aşağıdaki leğene dökülür. Sonra kirve ve en son olarak sünnet çocuğunun babası ellerini üste koyarak yıkarlar. Böylece sünnetçinin elinden kirvenin ve babanın eline bulaşmış olan sünnet kanı, kirveyle baba arasındaki dostluğu bir kat daha artırmış olduğu inancı gerçekleşir.

Sünnet kalabalığı dağıldıktan sonra kirve ve hanımı bir iki gün daha sünnet çocuğunun evinde kalır, gece sünnet çocuğunun yanında yatar ve yapılacak birtakım işlerde yardım ederler. Sünnet çocuğunun acısının dinmesiyle evlerine dönerler. Sünnetten bir hafta sonra sünnet çocuğunun babası yanında hanımı ve çocukları olduğu hâlde kirveyi ziyarete gider. Bu ziyarette yaptıklarına karşılık olarak kirveye takım elbise, köstekli saat, at; hanımına elbise, altın veya gümüş takı; çocuklarına çeşitli hediyeler yanında bazen de

halı, kilim gibi ev eşyası alınır. Böylece hem her aile için mutluluk kaynağı olan sünnet işi bitmiş hem de yıllarca sürecek bir dostluğun temeli atılmış olur.

Türkiye’de kirveliğin yaygın olmadığı yörelerde kirvenin işlerini sünnet çocuğunun babası ve birinci derece yakınları yürütür. Son yıllarda kirvelik geleneği eski önemini kaybetmiş, aileler çocuklarını hastanelerde sünnet ettirdiklerinden, kirvelik geleneği gibi sünnet gelenekleri de eskisi gibi devam etmemektedir.

Osmanlı devleti döneminde başta padişah çocukları olmak üzere devlet ileri gelenlerinin çocukları çok görkemli törenlerle sünnet edilirdi. Padişah çocuklarının doğum, sünnet ve düğün törenlerini anlatan eserler genellikle *Surnâme* olarak adlandırılmıştır. Eldeki ilk surnâme örneği III. Murad’ın oğlu III. Mehmed’in 990 (1582) yılında yapılan sünnet töreni için Âlî Mustafa Efendi’nin ve İntizâmî’nin yazdığı eserlerdir. Daha sonra bu muhtevada pek çok eser yazılmıştır. Anlatım ve önem verilen noktalar farklı olsa bile, genel olarak surnâmelere düğün öncesi yapılan hazırlıklarla başlanır. Düğün için ferman çıkarılması, sur emini tayini, sûr-ı hümayunun başlama gününün ve yerinin belirlenmesi, davetli listesinin hazırlanması, davetiyelerin gönderilmesi, törene katılanların adları ve kimlikleri, evlilik törenlerinde nikâh kıyılması, yemek hazırlıkları, nahil (nakıl, nağıl) ve gösteri hazırlıkları, hediyeler ve bunların kimler tarafından verildiği, ziyafet düzeni, yiyecekler ve içecekler, kullanılan eşyalar ve elbiselerin listesi, düğün için yapılan harcamalar; nişan, çeyiz, gelin ve sünnet alayının anlatımı, törenlerin önemli öğelerinden biri olan esnaf alayının geçişi ve mesleklerine uygun hüneler sergilemeleri; cambazların, zorbaların, hokkabazların gösterileri, at yarışları, cirit oyunları, musiki fasılları, rakkas ve çengilerin gösterileri, gece şenlikleri, havai fişek atılması; kandillerin, mahyaların, mumların, meşalelerin yakılması, fener alayları düzenlenmesi surnâmelerde yer alan ortak konulardır. 1675’te IV. Mehmed’in şehzadeleri II. Mustafa ve III. Ahmed

için yapılan, 1720’de III. Ahmed’in oğulları Süleyman, Mustafa, Mehmed ve Bayezid’in sünnet düğünleri on beşer gün devam etmiştir.

3.Evlenme

3.1.Düğünden önce: Türkiye’de erkeklerin evlenme yaşı yakın tarihlere kadar 18-20, kızların evlilik yaşı ise 14-16 arasındaydı. Ancak son yıllarda erkeklerin askerden sonra yani 21 yaş sonrası olarak görülmekte, kızlarda ise 18- 20 yaş olarak görülmektedir. Üniversite tahsili yapmış olan gençlerde ise kız-erkek ayrımı olmadan yaygın olarak 22-30 yaş arasındadır. Erkekler evlenmek istediklerini eskiden bazı tavırlarıyla, mesela gurbete gitmek istemek, sık sık sinirlenerek evden ayrılmak gibi, belli ederlerdi. Günümüzde bu tavırlara, kentlerden uzak köy ve kasabalarda görülse bile, genellikle evlenme isteği anne, abla, hala, teyze veya yenge vasıtasıyla özellikle babaya bildirilir. Kızlar için evlilik isteği için herhangi bir tavır söz konusu olmadığı gibi, böyle bir tavır oldukça da ayıp sayılır.

3.1.1.Kız beğenme: Evliliğin ilk adımı sayılan kız beğenme işi yöreden yöreye değişmekle beraber, yakın zamanlara kadar evlenilecek kızı evlenecek delikanlının ailesi beğenir, delikanlı da bunu onaylardı. “Ya sen beğen biz isteyelim ya da biz beğenelim sen karar ver” sözü bu maksatla söylenirdi. Günümüzde ise aile ile evlenecek delikanlı beraber karar verdikleri gibi, çoğu kez evlenecek gençlerin ortak kararları hem erkek hem kız ailelerine bildirilir; onların onayı ile bu aşama geçilmiş olur.

3.1.2.Gelin adayını (kız) görme: Beğenilen kızı, yani gelin adayını kısa bir süre sonra görmeye gidilir. Görmeye gitmeden önce oğlan tarafı gelin adayının annesiyle görüşerek kızı görmek için gün ve saati belirlerler. Bunun için evlenecek delikanlının annesi, ablası, varsa yengesi ve yakın akraba veya dostlardan bir iki hanımla beraber kız evine gidilir. Gelin adayını görme işi daha çok gelin adayının tavır ve davranışlarını kontrol etme, işgüzarlığını, samimiyetini tespit etme amacına yöneliktir. Gerek gelin adayını görmeye gidenler gerekse gelin adayını ve ailesi en temiz kıyafetlerini giyer, birbirlerine karşı yapmacıktan uzak, samimi davranmaya dikkat ederler.

3.1.3.Kız isteme: Görülen gelin adayı beğenilmişse, sıra onu istemeye gelmiştir. Kızı istemeye, kızı görmeye gidenler yanında, damat adayının babası ve bir iki yakını ile beraber ve cuma akşamı akşam namazından sonra gidilir. Bu arada kızı istemeye gitmeden önce gelin adayının babasının yanına hatırı sayılan ve güvenilen bir dost gönderilerek “ağzı aranır”. Babanın da olumlu niyeti öğrenildikten sonra son senelerde bir kutu çikolata ve bir çiçek yaptırılarak gidilir. Kız tarafı gelen damat adayının ailesini samimi bir şekilde karşılamaya aşırı özen gösterir. Selam ve hal hatır merasiminden sonra damat adayının babası “Allah’ın emri, Peygamber Efendimiz’in kavliyle kızınız ...yi oğlumuz ...ye istemeye geldik. Hayırlıysa Allah nasip etsin” der. Genellikle kız tarafı kendini ağıra satmak için kaçamak cevaplar verir: “Hele bir düşünelim; annesine ağabeylerine bir danışalım. Kızımız daha küçük ama kendisinin fikrini de bir alalım” der. Bu cevaplardan kızın ailesinin olumlu düşündüğü anlaşılır. Eğer aile kızını vermeye razı değilse: “Kızımız sözlüdür” gibi karşı tarafın ısrar edemeyeceği cevaplar verir veya gelenlere karşı soğuk davranışlar sergiler. Eğer kız ailesinin kızını vermeyeceği kanaatine varılırsa kızdan vazgeçilir, eğer aile kızını vermeye razı olacağı benziyorsa sıra söz kesmeye gelmiştir.

3.1.4.Söz kesme: Söz kesmeye gelin adayının evine damat adayının ailesinin bütün fertleri, sağdıç ve hanımı ile yakın akrabadan birkaç kişiyle gidilir. (Sağdıç, evlenme töreni boyunca damat adayının yanında bulunan ve onu özellikle düğün ve gerdek gecesi yapılacak işler hakkında bilgilendiren erkek; sağdıçın hanımı da aynı şekilde gelin adayının yanında yer alır ve “yenge” olarak adlandırılır.) Gelin adayının da bütün aile fertleri birkaç yakınıyla söz kesilecek akşam kendi evlerinde hazır bulunurlar. Eskiden damat adayı tarafından, misafirlere şerbet yapılmak üzere, gelin adayının evine pembe ipekler içinde kelle şekeri gönderilirdi. Buna “şeker örtüsü” adıyla bir top da kumaş eklenirdi. Bazı yörelerde bu kumaş kız evine gelince “ana yolluğu” olarak adlandırılırdı. Bu gelenek bugün kalkmıştır. Kız evi söz kesildikten sonra, yani kız evi kızını vermeye razı olduktan sonra hemen bir aşır okunur ve hayırlı bir evlilik olması için dualar edilir. Duaların ardından orada

bulunanlara damat adayının gönderdiği kelle şekerinden yapılan şerbet ikram edilir.

Söz kesmede eskiden önemli sayılan, ancak günümüzde büyük ölçüde kalkmış olan başlık ve alınacak diğer ağırlıklar (altın ve diğer kıymetli eşyalar) her iki taraftan vekil tayin edilen dostlar vasıtasıyla konuşularak bir karara bağlanır. Bu karardan sonra önce nişan tarihi kesinleştirilir, eğer iki taraftan herhangi bir itiraz gelmezse düğün tarihi hemen ya da nişandan sonra kararlaştırılır. Kız tarafı çeyiz hazırlıklarından dolayı genellikle düğünün geç bir tarihte olmasını ister.

3.1.5.Nişan: Nişana her iki ailenin bütün yakınları ve tanıdıklar ya düğün sahipleri tarafından ya da görevlendirilecek biri tarafından davet edilir. Nişan kız evinde yapılır. Erkek tarafı nişan için kız evine gelirken söz kesme esnasında kararlaştırılmış olan ağırlıkları ve kız tarafının yakınları için alınmış olan hediyeleri de kendileriyle getirir. Eskiden birçok yörede damat adayının ailesi tarafından “ayak eni” adı verilen bir kumaş alınır ve nişanın yapılacağı yere serilirdi. Bu kumaşın üzerinde gelin adayına yüzük takılır ve bunun üzerinde gelin el öperdi. Eskiden nişan yüzüklerinin takılması için herhangi bir tören yapılmadığından ağırlıkları ve söz konusu kumaş damat adayının annesi veya yakınları tarafından götürülürdü. Günümüzde yüzüklerin takılması için basit bir tören düzenlenir. Yüzükler takılmadan önce genel olarak bir imam davet edilerek imam nikâhı kıyılır. Ardından gelin veya damat adayının yakınlarından biri gelinle damadı yan yana getirerek besmeleyle ve mutlu bir evlilik olması dualarıyla yüzükleri takar. Yüzükler takıldıktan sonra gelin ve damat orada bulunan büyüklerin ellerini öper, hayır dualarını alırlar. Yakın zamanlara kadar nişanlarda yaygın olan gelenek, davetlilere şerbet ikram etmektir. Günümüzde daha çok çeşitli meşrubatlar ve kuru pasta ikram edilmektedir. Eskiden nişanlı gençlerin nişan süresince görüşmemelerine dikkat edilirdi. Bu anlayış büyük yerleşim birimlerinden uzak köy ve kasabalarda hâlen geçerli olsa bile, büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.

3.1.6.Düğün öncesi: Türkiye’de evlilik törenlerinde düğün yapılması çok önemli ve gerekli geleneklerden biridir. Ancak son yıllarda bilhassa büyük yerleşim birimlerinde daha çok nikâh töreni tercih edilmekle beraber, nikâh gününün akşamı yakın akrabaların ve dostların bir araya gelerek topluca yemek yemeleri ve eğlenmeleri de giderek yaygınlık kazanmaktadır.

Düğünden birkaç gün önce kız ve oğlan tarafının ileri gelenleri bir araya gelerek düğün alışverişi yapmaya çıkarlar. Buna “düğün masrafı görmek” denir. Düğün masrafının tamamını oğlan tarafı karşılar. Yakın akrabaya alınan hediyeler de genellikle düğün masrafı ile alınır. Alınan bu hediyelerin karşılığını kız evi damadın, başta annesi ve babası olmak üzere, kardeşleri ve yakın akrabaları için hazırlanan, içinde çeşitli kumaş, giysi ve eşyaların yer aldığı “bohça”larla yerine getirir. Bu bohçalar gelin adayının eşyası ile damat adayının evine gönderilir.

3.1.7.Kına gecesi: Türkiye’nin hemen her yöresinde yaygın olan ve yörelere göre kısmen farklı özellikler taşıyan önemli geleneklerden biri de kına gecesidir. Düğünler eskiden daha uzun sürmekle beraber, günümüzde en fazla üç gün sürmektedir. Yöreden yöreye farklılık gösterse de hâlen uygulanan geleneklere göre düğünden önceki pazartesi günü büyük yerleşim birimlerinde ve bu yerleşim birimlerine yakın olan köy ve kasabalarda “gelin hamamı” olarak adlandırılan hamam daveti günüdür. Çarşambayı perşembeye bağlayan gece “kına gecesi”, perşembeyi cumaya bağlayan gece ise “gerdek gecesi” olduğundan, gelin perşembe günü alınır. Pazartesi günü tutulan hamama kız ve oğlan tarafıyla yakınları ve dostları gider. “Gelin hamamı”na kadınlar, “güvey hamamı”na ise erkekler gider. Gelin hamamında geline çeşitli iltifatlar edilir; mâniler, türküler söylenerek gelin hoş tutulmaya çalışılır. Güveyi, hamamdan çıkarken gelin tarafının daha önce almış olduğu çamaşırları giyer.

Kına gecesinde kadınlar ve erkekler ayrı ayrı eğlenirler. Bu eğlence için kadınlar kız evinde, erkekler ise oğlan evinde toplanırlar. Düğünden iki üç gün önce oğlan evinden kız evine bazı yörelerde “tohum davarı” olarak

adlandırılan bazı eşyalar gönderilerek kız evinde sergilenecek olan gelin adayının çeyizi ile sergilenir. Tohum davarı ile birlikte kız evine bir miktar kına ve kuru yemiş (fındık içi, fıstık içi, leblebi, kuru üzüm vb.) gönderilir. Akşam geline kına yakılır. Bundan dolayı bu geceye “kına gecesi” denir. Kına gecesinde geline kınayı genellikle sağdıcin hanımı (yenge), elti ve görümce birlikte yakarlar.

Kına yakılırken gelin kibleye döndürülür. Avcuna genellikle tam veya yarım bir altın ya da para konur. Kına yakılmaya başlandığında Fatıha suresi okunur ve dualar edilir. Fatıha’dan sonra çeşitli eğlenceler düzenlenir; türküler söylenir, oyunlar oynanır, tohum davarı ile gönderilen çeşitli kuru yemişler bir tepsinin içine konup, 5-10 tane kadar mum yakılarak aynı tepsinin içine konur ve eğlence bittikten sonra da kuru yemiş davetlilere ikram edilir. Özellikle acıklı ayrılık/kına türküleri söylenip gelinin annesi tahrik edilerek ağlatılır. Hemen her yörenin kendine özgü kına türküleri vardır. Bunlardan biri şöyledir:

Kız kına yakmaya geldim yakmaya

Yüzüğün takmaya geldim takmaya

Dünürlerin geldi kondu tarlaya

Kılıçları yıldız gibi parlata

Ağla anam ağla bugün günümdür

Sol yanımda duran ağa kayınımdır

Gele gele büyük eve vardılar

Büyük evin küçük kızın aldılar

Ağır yayığını yaydığım anam

Yıldız tereğini dizdiğim anam

Ağla anam ağla bugün gnmdr

Sol yanımdan tutan ağa kayınımdır

Kına gecesinde gelinin ellerine ve ayak parmaklarına kına yakılır. Bazen gelin hamamında gelinin saçlarına da kına yakıldığı olur. Kına gecesinde davetlilere de kına verilir; onlar da kına gecesinde -geline verilmek üzere- genellikle yemiş tepsisinin içine bir miktar para atarlar.

Kına gecesinde ve düğün töreni boyunca damat ya lacivert veya siyah takım elbise, gelin ise pembe veya mavi ağır kumaştan bir elbise giyer. Eğer düğünde davul-zurna varsa, kına gecesinde davul zurna erkek evinden kız evine gelir, kadınlara da çalar ve kadınlar da kendi aralarında çeşitli oyunlar oynarlar. Bu gecede damada da kına yakılır. Damada kına yakılırken özellikle Ayet'l-kürsi okunur.

3.1.8.Gelin grme (Gelin alma): Türkiye'de genel olarak perşembe, son yıllarda da pazar günleri gelin alınır. Bunun sebebi Cuma ve pazartesi gecelerinin halk tarafından hayırlı geceler olarak telakki edilmesidir. Gelin alınacak gün gerek oğlan evinde gerekse kız evinde yoğun bir hazırlık başlar. Kız evi bu hazırlıkları daha sakin ve hüzünlü bir hâlde sürdürürken, oğlan evi daha heyecanlı, telaşlı ve mutlu görünür.

Dnrcler gelin alınacak yerin mesafesine göre oğlen saatlerine yakın gelini baba evinden alabilecek şekilde yola çıkarlar. Eğer gelinin alınacağı yer uzaksa eskiden atlarla ve faytonlarla gidilirdi; günümüzde ise otomobil tercih edilmektedir. Eskiden en güzel gelin grme faytonlarla olurdu. Gelin alayı yolun uzaklığına göre birkaç yerde durur; eğer düğün şehirde ise bu sefer de şehrin belli yerlerinde durulur (zellikle düğün salonlarının önünde ve şehir içindeki belli boş alanlarda), halkın alkışları arasında davul-zurna eşliğinde oyunlar oynanır.

Gelin baba evinden çıkmadan aile efradının bütün fertleriyle uzun uzadıya vedalaşır. Bu vedalaşma esnasında iki gözü iki eşme ağlar. Son olarak babasıyla görüşür. Bu görüşme esnasında baba çok az ve öz konuşur:

“Evladım Allah seni bahtiyar etsin. Ak gelinliğine girdiğin evden ak kefeninle çık” benzeri sözlerle kızının beline kırmızı bir şerit bağlar, sarılır öper; kız da babasının elini öperek görüşme merasimi sonlandırılır. Gelinin evden çıkarılıp ata, faytona ya da otomobile bindirileceği yolun iki tarafı gelinin yakınları tarafından kapatılır. Gelinin kimseye görünmemesi âdettendir. Gelin atla gidecekse ata babası ve erkek kardeşleri vasıtasıyla bindirilir, atın başını damadın babası veya kardeşi çeker. Faytonla gidecekse bir yanına yengesi veya küçük kız kardeşi, bir yanına da sağdıçın hanımı (yenge); fayton sürücüsünün yanına da düğün sahibinin yakınlarından bir erkek veya candan bir dost biner. Gelini selamete gelin olduğu eve götürmek için gereken her şeyi yapmak, bazı yörelerde “toy ağası” olarak adlandırılan bu erkeğin görevidir. Gelin otomobille götürülecekse, otomobile binecekler faytondakiler gibidir.

Gelin göçürülecek günden bir gün önce kız evinde sergilenmiş olan çeyiz toplanır. Ancak çeyiz toplanmadan önce bir imam seslenir, kız ve erkek tarafından birer kişi ve bir iki şahit huzurunda sayılır, kıymet biçilir ve bir tutanağa yazılarak tutarı belirtilir. Oradakilere imzalatılan bu tutanaktan bir adet kız tarafına, bir adet de erkek tarafına verilir. Listeye geçirilen eşyaların tutarı gelinin mihri olarak kabul edilir. Sayımı dökümü yapılarak tutarı imza altına alınmış olan çeyiz, eğer oğlan evi yakınsa sayımdan hemen sonra, eğer uzaksa gelin alayıyla beraber gönderilir. Gelinin çeyizi evden çıkarılarken gelinin küçük kardeşlerinden veya yeğenlerinden biri çeyizin bulunduğu odanın kapısını arkadan kilitleyerek bahşiş ister. Düğün sahibi veya temsilcisi, çocukların razı olacağı bir bahşiş vererek kapıyı açtırır.

Gelin, evden çıkıp uğurlanmaya kadar yanında yer alan ve sesi güzel olan bir iki kişinin okuduğu ilahiler eşliğinde uğurlanır. Hareket eden gelin alayı sudan geçerse gelinin suya para atması uğur sayılır. Yol boyunca yer yer gençler ve çocuklar tarafından gelin alayının önü kesilerek toy ağasından çeşitli bahşişler alınır. Bazen de geleneği yaşatmak adına toplumda yeri olan

biri gelin alayının önünü keserek silah, at, köstekli saat gibi büyük bahşişler ister. Bu bahşişler o anda alınsa bile daha sonra iade edilir.

Gelin alayı sağ salim oğlan evine gelince, merakla bekleyen bir insan kalabalığı tarafından karşılanır. Eskiden gelin attan, faytondan veya otomobilden indirilip gelin geldiği evden içeri gireceği sırada -daha çok çatısız evlerde- damatla sağdıç bacada beklerler. Damadın elinde bir kırmızı elma, sağdıçın elinde içinde çeşitli çerez ve bozuk para bulunan bir mendille beklerler. Kayınbabası veya kayını tarafından bindiği vasıttan indirilen gelinin yine geçeceği yolun iki tarafı kapatılır. Gelin yürüyerek tam kapıya yöneldiği zaman damat elmayı gelinin başına atacakmış gibi nişan alır; fakat çoğu kez elmayı ya atmaz ya da arkadaşlarının ısrarı üzerine onlardan birine atar. Sağdıç ise elindeki mendili kapının önünde toplanmış, daha çok çocuklardan oluşan kalabalığın üstüne boşaltır. Kalabalıktakiler bir taraftan yerdeki çerezi toplar bir taraftan da bozuk paraları almaya çalışırlardı. Gelin tam kapıdan içeri girerken bir kişi tarafından tutulan, bu kişi daha çok kayınvalidedir, Kur'an-ı Kerim'in altından geçmesi âdettedir. Bazı yörelerde gelin oğlan evine indirilirken önüne bir koç çıkarılır, gelin bu koçu tutup kaldırırsa koç kendisinin olur.

Kayınbabası veya kayını tarafından içeri götürülen gelini orta kapıda elti, görümce ya da sağdıçın hanımı karşılayarak yen geldiği evden içeri koyarlar. Bu içeri koyma esnasında gelin âdeti sına tabi tutulur. Gelinin dikkatini ölçmek için giriş kapısının önüne süpürge konur. Gelin o hengâmede eğilip süpürgeyi almak isterse dikkatli olduğunu ispat etmiş olur. Gelin içeri girdiğinde önce kayınvalidesinin elini öper. Bu arada kayınvalidenin kötülük damarı kabarmasın diye alını bağlanır. Gelin içeriye sağ ayağıyla girer. Eskiden damat yatsı namazını kıldıktan sonra gerdek odasına girebilirdi. Günümüzde ise gelinle damat bazen yalnız, bazen de davetlilerin, bilhassa kadınların görmesi için yan yana oturtulur. Bu esnada aile dostlarından bir hanım gelinle damada şerbet götürür ve bunun karşılığı olarak damadın verdiği bir miktar parayı bahşiş olarak alır. Gelinle beraber damat evine

gelmiş olan küçük kız kardeşi veya yengesi, belki de damadın gelin üzerindeki baskısını kırmak için, bir süre damadın evinde kalabilirler. Günümüzdeki bir uygulama da eğer gelin nikâh kıyılarak götürülecekse, o zaman nikâhtan hemen sonra gelinle damat ya birkaç günlüğüne balayına çıkar ya da gelin ile damadın aileleri ve yakın dostlarıyla akşam bir araya gelerek yemek yer; bazı küçük eğlenceler düzenler ve yatsıdan sonra gerdeğe girilir.

Anadolu düğünlerinde üzerinde durulması gereken önemli konulardan biri de misafirliktir. Anadolu insanı oldukça misafirperverdir ve çeşitli gelenekler giderek değişmekle beraber, Anadolu köylerinde bayram ve düğünlerde bu misafirperverlik aynen devam etmektedir. Köy düğünlerine köylerden ve çeşitli şehirlerden çok sayıda misafir gelir. Bu misafirler davul-zurna / çalgı ile karşılanıp damadın evine götürülür. Bu misafirlerin gerek yemek ihtiyaçları gerekse konaklamaları köy halkı tarafından misafirler taksim edilerek düğün sahibinin yükü hafifletilmiş olur.

3.1.9.Gerdeğ gecesi. Türkiye’de düğünün en sıkıntılı ve en önemli bölümü gerdeğ gecesidir. Damat yatsı namazını kılmadan gerdeğe giremez. Bu gün kısmen kalkmış olan sağdıçlıkta, düğün süresince sağdıç bir an bile damadın yanından ayrılamaz. Bazı yörelerde sağdıç yalnız bıraktığında, damat bazı muzip arkadaşları tarafından kaçırılır ve sağdıç çeşitli yaptırımlara tabi tutulduktan sonra damat kendisine teslim edilir. Damat düğün süresince çok uysal davranır ve geleneğin gereği olarak kendisini kaçıranlara en küçük bir tepki göstermez.

Damat, sağdıç tarafından yatsı namazına götürülür. Bu sırada sağdıç, damadın ayakkabılarını iyi korumalıdır. Aksi takdirde bazı muzip kimseler damadın ayakkabılarını alır, saklar ve ayakkabıları geri almak için sağdıç karşılığında bir ziyafet çekmek veya bazı giysiler almak zorunda kalır. Namazdan sonra imam, damat, sağdıç, damadın bazı arkadaşları ve birkaç yaşlı erkek gerdeğ evinin kapısına gelirler. Kapıda imamın okuduğu bazı

dualardan sonra, sırtı muzip arkadaşları tarafından yumruklanarak damat “içeri atılır”.

Gerdek odası daha önce hazırlanmıştır ve gelin içerde damadı beklemektedir. Geline, sağdıçın hanımı yani “yenge”, damada da sağdıç gerdek odasında neler yapılacağı ve nasıl davranılması gerektiği en ince teferruatına kadar önceden anlatılır. Buna göre damat, içerde gelini konuşurmak ve yüzünü açmak için genellikle bilezik, altın yüzük veya küpe gibi hediyeler takar. Bu hediyelere bazı yörelerde “dil bağı” veya “yüz görümlülüğü” adı verilir. Bundan sonra gelinle damat kısa bir sohbet eder, hal hatır sorar; her ikisi de ömür boyu birbirinden beklentilerini kısaca dile getirirler. Sıra namaz kılmaya gelmiştir. Hem damat hem gelin abdest alarak iki rekât şükür namazı kılar ve evliliklerinin düzenli yürümesi, sağlıklı çocuk sahibi olmak, günlerini sağlık ve mutluluk içinde geçirmek için dua ederler. Ardından da “gerdeğe girmek” gerçekleşir. Sağdıç ile yenge gerdek odasına yakın bir yerde gerdek odasından gelen haberi beklerler. Gerdeğin sıkıntısız gerçekleştiği haberi sağdıca gelir gelmez, sağdıç bu mutlu haberi önce damadın yakınlarına, sonra bir şekilde gelinin yakınlarına ulaştırır. Bazı yörelerdeki küçük yerleşim birimlerinde gerdek odasından beklenen haber gelince düğün evinin kapısının önünde silahla birkaç el ateş edilerek gerdeğin gerçekleştiği köy ya da kasaba halkına duyurulur.

Yakın zamanlara kadar gerdekten sonra ev halkı evi, iki üç günlüğüne gelinle damada bırakır, yakın bir akrabada veya tanıdıkta kalırlar. Gerdek gecesinin sabahında yine sağdıçın hanımı ve yakın çevreden birkaç hanım “baş bağlamı” adı verilen ve daha çok gelinin artık evli bir hanım olduğu, yani kızlıktan gelinliğe geçmiş olduğu vurgulanır. Baş bağlamı şöyle yapılır: Sabahleyin sağdıç damadı evden çıkarıp yakın bir yere alıp götürür. Sağdıçın hanımı olan yenge yanında birkaç hanım da gelini gerdek odasından çıkarırlar. Bu vesile ile düğün evine toplanmış olan hanımlar okutulan mevlidi dinler, ardından da gelinin annesinin daha önce gelinin sandığına koyduğu kuru yemişler ve yaptığı tatlı-ki bu tatlı bazı yörelerde revanidir-

çıkarılarak orada bulunan hanımlara ikram edilir. Bu ikramdan sonra gelinin saçı kesilerek “kâhkül” bırakılır.

Bundan sonra gelinle damat birkaç gün baş başa kalırlar. Arada bir sağdıçla hanımı gerdek evine uğrar, damatla gelinin bir ihtiyaçları olup olmadığını sorar, varsa ihtiyaçlarını giderirler. Gerdek gecesinde gerdek yatağına serilen çarşaf, gelinin bekâretine (anadan doğduğu gibi kız olduğuna) işaret olmak üzere gerdek akşamı gerdek evindeki yakınlarına gösterilir.

3.1.10.Düğün sonrası: Gelin, yeni geldiği evde ilk günler resmîdir. Bu günlerde geline en büyük yakınlığı görünçesi (kocasının kız kardeşi) ve kaynanası göstererek yeni geldiği evi yakından tanınmasına yardım ederler. Bu günlerde gelin, herkese karşı son derece saygılı ve dikkatli davranmak zorundadır. Eskiden yeni evliler genellikle baba evinde oturlardı. Bu durum giderek kalkmakta, yeni evlilere yeniden ev açılmaktadır.

Eskiden yeni gelinin yeni geldiği evde “gelinlik etme” geleneği vardı. Buna göre gelin, evin erkekleri yanında sesli konuşmaz ve yemek yemez; ısrar ve izin verilmedikçe de oturmazdı. Gelinle beyi evin büyükleri yanında kesinlikle bir odada baş başa kalamaz ve birbirleriyle konuşamazdı. Gelinin gelinlik etmesi, kayınpederinin izin vereceği zamana kadar devam ederdi. Kayınpederin, gelinine bir hediye alıp ısrar la gelinliğin bitmesini istemesi sonucu gelinlik etme süresi sona ererdi.

Genellikle gerdekten bir hafta sonra gelinle damat, gelinin babasının evine “el öpme”ye giderler. Her ikisi başta anne ve baba olmak üzere ailenin büyüklerinin ellerini öper, küçüklerle de görüşürler. El öpmede gelin “yüzünün akıyla”, yani tertemiz bir kız olarak gelin olduğu için, babası kendisine kıymetli hediyeler verir. Gerdekten on beş, yirmi gün sonra da gelin ve damadın yakınları bir yemek davetinde bir araya gelerek her iki tarafın yeni hısım ve akrabayı tanınması sağlanmış olur.

4. ÖLÜM

4.1.Ölümden önce. Türkiye’de bir kimsenin hastalığı duyulduğu andan itibaren hısım akrabası, dostları, iş arkadaşları ve tanıdıkları tarafından evinde, hastanede ya da hastanede ziyaret edilir. Bu ziyarete eli boş gidilmez. Hastanın sevdiği ve yiyebileceği yiyecekler yanında, kolonya veya çiçek de götürülür. Ziyaret esnasında hastaya geçmiş olsun dileğinde bulunularak moral vermek açısından iyi olduğu telkin edilmeye çalışılır.

Ağır bir hastalık geçiren hastalar kesinlikle yalnız bırakılmaz. Gündüz hastanın yanında kendi yakınları kalsa bile, geceleri hısım akrabadan, eşten dosttan seve seve kalanlar olur. Ağır hastaların başında sürekli Kur’an-ı Kerim, özellikle Yâsin suresi okunur. Hastaya onu üzmeyecek şekilde ya ikinci derece bir yakını veya yakın bir dostu tarafından söz sırası düşürülerek vasiyeti sorulur. Hastanın başında bulunanlar sürekli Kelime-i Şehadet getirerek hastaya bazı dinî telkinlerde bulunurlar. Hastaya vasiyeti sorulduğunda ve dinî telkinlerde bulunulduğunda birinci dereceden yakınlarının da hastanın yanında bulunmasına dikkat edilir. Hastanın uzakta bulunan yakınları ise durumdan hemen haberdar edilerek hastayı ölmeden önce görmeleri sağlanır.

4.2.Ölüm anında. Ölen kişi, köylerde görevlendirilen bir ya da iki kişi tarafından, kasaba ve şehirlerde ise cami veya belediye hoparlörü vasıtasıyla hısım akrabaya, eşe dosta ve tanıdıklara duyurulur. Ölüm haberini duyanlar doğru cenaze evine giderler. Cenazenin yakınlarına baş sağlığı dileği yanında dinî telkinlerde de bulunarak acılarını hafifletmeye çalışırlar. Cenazenin ikinci derece bir yakını veya yakın bir dostu “harç” adı verilen ve sonradan tutarı cenaze sahibi tarafından ödenmek üzere cenaze için gerekli malzemeyi alır. Günümüzde, başta büyük kentler olmak üzere, hemen birçok kentte bu malzemeler belediyeler tarafından karşılanmaktadır.

Cenaze yıkanmadan önce “devir” adı verilen dinî törene hazırlık yapılarak gerekli kişilerle devire oturulur. Devir cenaze evinde yapılır. Devire cenazenin yakınları, cemaatten dinî bilgisi yerinde olan birkaç kişi ve imam oturur. Ölen kişinin maddi durumuna göre bir miktar para ya da altın, bir

kâseye konarak veya bir mendile sarılarak imama verilir. Devirde sırayla şunlar takip edilir:

a.İskat-1 salat. Ölü evde yıkanacaksa hemen hazırlıklara başlanır. Ateş yakılarak su ısıtılır, teneşir ve tabut camiden getirilir; kefen malzemesi temin edilerek cenaze defne hazır hâle getirilir. İskat-1 salât, cenazenin eksik namazlarından dolayı günahlarının affolması ümidiyle yapılan bir dinî törendir. Bu törende her vakit namaz için bir fitre, vitir namazı da bir vakit kabul edildiğinden bir gün için altı fitre hesap edilir. O yılki fitre tutarı altı ile çarpılarak bir günlük, bir günlük tutar otuz ile çarpılarak bir aylık, bir aylık tutar da on iki ile çarpılarak bir yıllık fitre tutarı tespit edilmiş olur. Cenazenin mali durumuna göre eksik namazları hesaplanarak bu namazların tutarı devire konur. Söz gelimi beş yıllık namaz borcu olduğu tahmin edilen bir kişi için altı aylık fitre tutarı bir keseye konarak devire oturan on kişiye imam tarafından birer defa verilerek beş yıllık süre tamamlanmış olur. Böylece beş yıllık fitre tutarı on fakir kişiye verilmelidir.

Cenaze sahibine vekâleten imam, devire konan altın ya da parayı sırayla devirde oturan kişilere sırayla vererek “Hatice Hanım’ın (anne adı) oğlu Nuri (ölen kişinin adı) merhumun altı aylık (bu süre bir yıl da olabilir) ıskat-1 salâtı için .....lirayı sana verdim; aldın, kabul ettin mi?” der. Alan da “Kabul tu ve hab tüke” (Aldım, kabul ettim ve sana hibe ettim) diyerek borç namazlar için gerekli olan devir tamamlanmış olur.

b.Keffarât-1 savum. Cenazenin tutamadığı tahmin edilen oruçlar için keffarât-1 savum adı verilen bir devir daha yapılır. Bu sefer tahmin edilen eksik oruçların tutarı devire konarak namaz için yapılan devirin aynısı oruç için de yapılır.

c.Keffarât-1 yemin. Bir devir de yukarıdakiler gibi ölen kişinin, yerine getiremediği yeminleri için yapılır.

d.Hukuk-1 ciran. Diğer devirler gibi bir devir de kul ve canlı hakkı, hukuk-1 zevciyan (ölenin hanımının hakkı) ve üzerine farz ve vacip olan diğer hukuklar için yapılır.

Devirin sonunda ölen kişiye üç İhlas, bir Fatıha okunarak devir bitirilmiş olur. Cenaze sahibinin mali durumuna göre, devire oturanlara asgari bir fitre karşılığı para verilir. Devire oturanlar şer'an devir parası alacak durumda değillerse, ölenin maddi durumu iyiyse devire konan para fakir kimselere verilir. Şayet ölen kişi fakirse devire konacak parayı hayır sahipleri temin eder, yine o para fakirlere verilir.

4.3.Defin. Cenaze erkekse köylerde genellikle köy imamı tarafından, hanımsa cenaze yıkamayı bilen bir hanım tarafından yıkanır. Günümüzde özellikle büyük yerleşim birimlerinde bu hizmet belediye görevlileri tarafından yerine getirilir. Cenaze yıkanırken yakınlarının, ölen erkekse bilhassa hanımının cenazeyi görmesi ve su dökmesi sağlanır. Kefenlenip tabuta konan cenaze orada bulunan cemaat tarafından ya omuzlanarak ya da cenaze arabasına konarak cenaze namazının kılınacağı camiye götürülür. Türkiye'de cenaze namazları ya öğlen veya ikindi namazından sonra kılınır. Namazı kılınan cenaze, mezarlığın uzaklığına göre ya omuzlanarak veya cenaze arabasıyla götürülür. Cenazeye katılanlardan arabası olanlar arabalarıyla, olmayanlar ya arabası olanların arabalarıyla ya belediyenin veya özel otobüs şirketlerinin gönderdiği otobüslerle mezarlığa götürülür. Cenaze birinci derece yakınları tarafından tabuttan alınarak mezara indirilir. Bu esnada imam ve cemaatte bulunan hâfızlar sürekli Kur'an okur. Cenazeyi defin işlemi bitince cemaat mezarlıktan yavaş yavaş ayrılır. Ancak imam, cenazenin bir yakını ile mezarın başında kalarak Münker ve Nekir'in soracağı sorulara rahat cevap vermek inancına yönelik olarak ölüye "telkin verir". Telkin verilirken imam, ölüye annesinin adı ile seslenir. İmam telkin verirken cenaze yakınları mezarlıkta yan yana durarak cemaatten eve gelemeyecek olanların taziyelerini kabul ederler.

Mezarlıktan ayrılan cemaatin büyük bir bölümü cenaze evine gider, evin bahçesinde veya içerde imam bir aşır okur; cenaze sahipleri yine yan yana durarak cemaatte bulunanların taziyesini kabul ederler. Taziyeler cenazenin defnedilişinden sonraki üç gün boyunca devam eder. Bu üç gün içinde

taziyeye gelenler ya bir hâfızla beraber gelip ölü için özellikle Yasin okuturlar ya da kendileri ya bir aşır okur veya Fatıha okurlar. Üçüncü günün sonunda hanımlar için genel olarak evde, erkekler için de camide kimse davet edilmeden bir Mevlit okutulur. Bu Mevlide, erkekler genel olarak işte olduklarından, daha çok kadınlar iştirak eder. Mevlit'ten sonra gelenlere yemek vermek de yaygın geleneklerdendir.

Türkiye'de cenaze gelenekleri içinde özellikle üzerinde durulması gereken hususlardan biri de şudur: Cenaze evinde üç gün boyunca yemek pişirilmez. Yemek işini özellikle yakın akrabalar ve komşular üç gün boyunca üstlenir; diğer tanıdıklar da meyve ve tatlı cinsinden yiyecekler getirirler. Üçüncü günün sonunda eskiden çok yaygın olan, ancak günümüzde giderek kalkan, cenaze sahiplerinin erkekleri erkekler tarafından hamama götürülür; hamamdan sonra ya berber eve getirilerek ya da bir berbere götürülerek cenaze evinin erkekleri tıraş ettirilir ve böylece "yas" sona erer, herkes işine gücüne döner. Ancak yine cenaze sahipleri yalnız bırakılmaz, işlerinin yürütülmesinde sekiz on gün kadar akrabalar, dostlar ve komşular yardımcı olurlar. Cenaze defnedildikten sonraki kırkıncı ya da elli ikinci günde ikinci bir Mevlit okutulması da yaygın olan geleneklerdendir. Bu mevlitten sonra cenaze evinin hanımları, komşu hanımlar tarafından hamama götürülerek yastan tamamen çıkmaları sağlanmış olur.

Giyim-Kuşam, Yemekler ve Halk İnançları

1.1.Giyim-Kuşam

Anadolu insanı yüzyıllardan beri İslami ölçülere uygun olarak giyinmiştir. 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile –biraz da "Devrim Kanunları" zoruyla- gerek erkek gerekse hanım giyimlerinde önemli değişiklikler görülmüştür.

1.1.1.Erkeklerde giyim-kuşam: Cumhuriyet'ten önceki yıllarda erkek giyimini genel olarak şalvar, yelek, mintan (gömlek) ve ceket oluşturmaktaydı. Başa ise fes veya takke giyilir ya da sarık sarılırdı. Ayakkabı olarak da daha çok çarık, çedik, yemeni gibi şeyler kullanılırdı.

Cumhuriyet'in ilanından sonra bu kıyafet büyük ölçüde değişerek Batılı bir görünüm aldı. Bugün doğu ve güneydoğu Anadolu'da şalvar giyen erkeklere rastlansa da Türkiye'nin hemen her yöresinde yaygın olarak Batılı tarzda pantolon ve ceket giyilmektedir. Bunlar farklı kumaşlardan olabildiği gibi aynı kumaştan takım elbise olarak da tercih edilmektedir. Bu ana giysi ürünleri yanında gömlek, kravat, ve deriden yapılmış ayakkabılar tercih edilen diğer giyim kuşam ürünleridir. Köstekli saat Cumhuriyet'ten sonra tamamen kalkmış, yerini kol saati almıştır. Başa ise, Cumhuriyet'in ilanıyla şapka giymek mecbur tutulduğu hâlde, günümüzde sıcaktan veya soğuktan korunmak dışında bir şey giyilmemekte; halkın büyük bir kesimi namazda takke takmaktadır.

1.1.2.Kadınlarda giyim-kuşam: Cumhuriyetin ilanına kadar çarşafly ya da şalvarly olan Anadolu kadınının, Cumhuriyet'in ilanından sonra yine "Devrim Yasaları" gereği olarak bu kıyafeti tercih etmesi yasa zoruyla önlenmiştir. Bunun sonucu, başta şehirlerde olmak üzere, hanımlar etek-döpiyes ya da etek-döpiyes ve ceket tercih etmeye ve başın açık olmasına zorlanmıştır. Büyük yerleşim birimlerinde ve bilhassa resmî çevrelerde bu giyim tercih edilse bile, köy ve kasabalarda bu giyim hiçbir zaman ilgi görmemiştir. Daha sonra bu zorlama ortadan kalkınca Anadolu kadını yüzyıllardan beri tercihi olan çarşafa, şalvara ve uzun etek ve pardösüye dönmüştür. Günümüz Türkiye'sinde kısa bir süre önce getirilen kıyafet serbestisi sonucu Anadolu kadını, resmî daireler de dahil olmak üzere, istediği gibi giyinebilmektedir. Büyük yerleşim birimlerinde modern Batı kıyafetlerini tercih edenler yanında hem büyük yerleşim birimlerinde hem de köy ve kasabalarda en yaygın giyim tarzı olarak pardösü ve başörtüsü hanımların en çok tercih ettikleri giyim-kuşamdır. Yer yer çarşaf ve bilhassa kırsal kesimlerde çalışan kadınlar şalvar ve başörtüsünü de tercih etmektedir.

1.2.Yemekler

Türkiye mutfak kültürü bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden biridir. Hemen her ilin, ilçenin, köy ve kasabanın kendisine mahsus yemekleri vardır. Bu yemekler, kullanılan malzeme bakımından üç grupta incelenebilir.

1.2.1.Et yemekleri: Türkiye’de oldukça yaygın bir et yemeği kültürü vardır. Et yemeklerini kendi içinde ikiye ayırmak mümkündür: Kebaplar ve sulu-sebzeli et yemekleri. En yaygın olan kebab türü Türkiye’nin hemen her yöresinde tercih edilen “döner”dir. Dana ya da koyun etinden yapılan döner, başta Almanya olmak üzere, dünyanın hemen birçok ülkesine Türk müteşebbisler vasıtasıyla tanıtılan ve tercih edilen bir kebab çeşididir. Dönerden yapılan “İskender kebab” ise dönerin tereyağı, çeşitli soslar ve yoğurtla zenginleştirilen çeşididir. İkinci kebab çeşidi ise kıymadan yapılan ve acılı olan “Adana kebab”, acısız olan “Urfa kebab” ve bunların benzeri olan “beyti”dir. Bunlar dışında yörelere göre değişen birçok kebab çeşidinden de söz etmek mümkündür. Sulu et yemeklerinin en yaygınları “tas kebabı”, “sac kavurma”, “çoban kebabı”, “sebzeli kebab”, “haşlama” (dana veya kuzu haşlama olabilir) ve “encik/incik” gibi yemeklerdir.

1.2.2.Sebze ağırlıklı, tahıl ve baklagillerden yapılan yemekler: Sebze ağırlıklı yemeklerde yine et kullanılmakla beraber, yemeğin malzemesi genel olarak sebzedir. Türkiye’de sebzelerin büyük bir çoğunluğu yetiştiğinden, hemen her sebzeden yemek yapılmaktadır. Bunların başlıcaları arasında patates, patlıcan, kabak, taze fasulye ve karnabahar ağırlıklı yemekler sayılabilir. Tahıl ağırlıklı yemeklerin başında bulgurdan ve pirinçten yapılan pilav ve bunların ağırlıkta olduğu çeşitli yemeklerden söz edilebilir. Yine buğdaydan yapılan “yarma”nın da(bazı yörelerde “gendüme” de denir) çeşitli yemekleri yapılır. Baklagillerden en yaygın olan iki yemekten biri yine dünya çapında meşhur bir Anadolu yemeği olan “kuru fasulye”, diğeri ise “nohut”tur.

1.2.3.Hamur ağırlıklı yemekler: Hamur ağırlıklı yemeklerin başında “börek” ve birçok çeşidiyle “poğaçalar”, bazı yörelerin kendilerine has “kete” ve “peksimet”leri gelmektedir. Hamur ağırlıklı yiyecekler içinde büyük

çoğunluğu taze kaymakla yenen tatlılar da önemli bir yer tutar. Tatlılar içinde en meşhuru Türkiye adına tescil edilmiş olan ve bütün dünyaca bilinen “baklava” ve çeşitleridir. Yufkadan yapılan bu tatlılar Türkiye’nin her tarafında yaygın olup halk tarafından bilhassa ramazan ayında ve bayramlarda büyük bir ilgi görmektedir. Tatlılar içinde yer alan diğer bir tatlı çeşidi ise kadayıf ağırlıklı tatlılardır. Bunlar dışında hamurdan yapılan “ekmek kadayıfı” ve mahalli birçok tatlı ile ayva ve elmadan yapılan tatlılardan da söz edilebilir.

1.3.Halk İnançları

Türkiye halkının %98’i Müslümandır. Türkiye’deki her insan Müslümanlığı istediği gibi yaşayabilir. Ancak halk arasında kökü Şamanizm’e, yani İslam öncesine kadar uzanan ya da gelenekler sonucu kabul görmüş ve yöreden yöreye farklı ya da farklılık gösteren çeşitli batıl inançlara da rastlamak mümkündür. Bu batıl ya da halk inançları içinde en yaygın olanları şöyle sıralanabilir: Allah göğün en yüksek yerindedir. Bu batıl halk inancı sonucu günümüzde yaygın olarak söylenen “Yukarıda Allah var” ya da “Tavuk bile su içerken Allah’a bakar” sözleri eski Türk inançları içinde önemli bir yer tutan “gök tanrı”dan kaynaklanmaktadır.Yeni doğum yapan hanımlara musallat olduğuna inanılan “alkarısı” ya da “albastı” (bk. Doğum Âdetleri), Ay ve Güneş tutulması esnasında göğe ok atmak, davul ya da teneke çalmak, silahları birbirine vurarak, bağırarak gürültü çıkarmak günümüzde de Anadolu’nun birçok yöresinde batıl halk inancı olarak varlığını devam ettirmektedir. Bilhassa tek başına büyümüş ağaçlara birçok yörede kutsiyet atfedilmekte ve çaput ya da bez parçaları bağlanmaktadır. Yatırların, türbelerin, çeşitli mezarların ziyaret edilerek bunlardan dilek dilemek, yardım beklemek de yine kökü İslamiyet öncesine kadar uzanan batıl halk inançları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Hızır Aleyhisselam’dan çeşitli şekillerde yardım beklenmesi, onu görenin dileğinin gerçekleşeceği inancı da halk inançları arasında canlı olarak yaşamaktadır. Hızır-İlyas kültü sonucu oluşmuş “Hıdırellez inancı” da günümüzde yaygındır.

Bayramlar

Türkiye’de iki çeşit bayramdan söz etmek mümkündür. bunlardan ilki dinî bayramlar, ikincisi ise millî bayramlardır. Millî bayramların hemen hepsi Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan (1923) sonraya ait olup belli bir geleneklerinin oluştuğundan söz etmek mümkün değildir. Zaman içinde bir kısmının resmî olarak kutlanması kaldırılmış, bir kısmının ise kutlanma şekli ve adı değiştirilmiştir.

1.1. Millî bayramlar. Türkiye’de hâlihazırda kutlanan millî bayramlar şunlardır: 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 1 Mayıs İşçi Bayramı, 19 Mayıs Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı.

1.2. Dinî bayramlar. Türklerin İslamiyet’i kabul edişiyile kutlanmaya başlanan dinî bayramlar, Türkiye’de çok eski ve çok köklü gelenekler doğrultusunda kutlanmaktadır. Bütün İslam dünyasında olduğu gibi Türkiye’de de dinî bayramlar Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı’dır.

1.2.1. Ramazan (Şeker) Bayramı. İslam’ın emri olarak tutulan 30 günlük ramazan orucundan sonra kutlanan Ramazan Bayramı’nı kutlama süresi resmî tatil olarak üç gündür. Ramazan Bayramı’nı kutlama hazırlıkları ramazan boyunca devam eder; ancak ramazanın son haftasında hız kazanır. Bu hazırlıkları evlerin temizliği, bayramda ikram edilecek yemekler ve tatlılar, bayram için alınması gereken giysiler ve ayakkabılar olmak üzere üçe ayırmak mümkündür. Evler avludan itibaren köşe bucak tertemiz yapılır. İkram edilecek yemekler için gerekli malzemeler temin edilip depolanır. Dinî bayramların dikkate değer yönlerinden biri de, başta çocuklar olmak üzere, aileyi oluşturan bütün fertlere yeni giysiler ve ayakkabılar alınmasıdır. Bayram arefesinde çarşı-pazar ve sokaklar oldukça hareketlenir. Ramazanın son günü akşam ezanının okunması ve ramazanın uğurlanmasıyla herkes son iftarını açar. “Teravihi uğurlamak” gelenekten kabul edildiği için yatsı namazı için tıpkı teravihte olduğu gibi yine camiye gidilir.

Bayram sabahı erkenden uyanılır. Genellikle sabah namazı için camiye gidilir. Sabah namazı kılındıktan sonra, cemaaten eve dönenler olsa bile, genellikle camide kalınıp nafîle namazlar kılınarak ya da hoca efendinin okuyacağı Kur'an ya da sohbet dinlenerek bayram namazı beklenir. Eğer evden bayram namazına gidilecekse şeker cinsi tatlı şeyler yenerek bayram namazına gidilir. Bayram namazı kılındıktan sonra birçok yörede hemen camide, başta hoca efendiyle olmak üzere, bayramlaşılır. Eskiden bazı köy ve kasabalarda silahlı olanlar namazdan hemen sonra birkaç el ateş ederek namazdan çıkıldığını halka duyururlardı. Ardından cemaat dağılarak evlere gidilir. Evlerde herkes yeni giysilerini giyerek evin büyüğünü bekler. Özellikle büyük baba veya baba eve geldiğinde hane halkı sırayla önce büyük babadan veya babadan başlanarak bayramlaşılır. Bayramlaşma esnasında büyük baba, büyük anne veya baba ve anne çocuklara mutlaka harçlık verir. Ardından sofraya oturulur. Bazı yörelerde bayram yemeğine fakirler veya çevrede bulunan garipler, öğretmen, imam ve benzeri resmî görevliler de davet edilir. Bayramın birinci günü çocuklar ev ev gezerek şeker ve kuru yemiş cinsi şeyler toplarlar. Yakın akraba çocuklarına bayram şekeri dışında para da verildiği olur. Evin büyükleri bayramın ilk günü taziye evlerini, hastaları ve yaşlıları ziyaret eder, onlara acılarını veya sıkıntılarını unutturmaya çalışırlar. Bayramın diğer günlerinde yaşlılar, delikanlılar, hanımlar ve genç kızlar da kendi aralarında gruplar oluşturarak hemen her eve gidilerek bayramlaşılır. Özellikle gençler ve çocuklar güzel kokular sürünüp gruplar oluşturarak çeşitli eğlenceler düzenler, yarışmalar yaparlar; karşılıklı mâniler ve türküler söyler, salıncaklar kurarak sallanırlar ve "ip atlaması" gibi oyunlar oynarlar. Büyük yerleşim birimlerinde bu tür eğlenceler özellikle belediyeler ve valilikler tarafından düzenlenen "bayram yerleri"nde yapılır. Buralarda atlıkarınca ve dönmedolaplara binilir. Eskiden Karagözcüler, hokkabazlar, meddahlar en güzel ve coşkulu gösterilerini Ramazan ve Kurban bayramlarında özellikle çocuklar için sergilerlerdi.

1.2.2. Kurban bayramı. Resmî tatil olarak Kurban Bayramı dört gündür. Hazırlıkları büyük ölçüde Ramazan Bayramı'na benzer. Ancak bu bayramda

farklı bir telaş olarak kurban almak vardır. Bayramdan birkaç gün önce kurban almak için pazara gidilir. Kurban ya küçükbaş olarak özellikle koç ya da büyükbaş olarak daha çok üç, beş yedi ortak şeklinde pay edilir. Kurban Bayramı sabahı kurbanlık güzelce ya renkli kâğıtlarla ya çeşitli boyalarla süslenir, mavi boncuk ve zil takılarak gezdirilir. Bayram namazından sonra yenen bayram yemeğinin ardından komşular birbirlerine yardım ederek ikişer üçer kişilik gruplar oluşturarak salavatlar eşliğinde kurbanlar kesilir, özellikle çocukların alınına kurban kanından birer iştret vurulur, neşe içinde kurbanlar soyularak parçalanır. Bu arada gerek aileden gerek çevreden hiçbir şey yemeden kurban etini bekleyenlere hemen kurban etinden bir parça gönderilir ve onunla bayrama başlamaları sağlanmış olur. Kurban Bayramı'nın birinci günü genellikle kurban kesmek ve etlerini, başta fakirler olmak üzere, konu-komşuya, eşe-dosta dağıtmakla geçer. Ramazan Bayramı'ndaki ziyaretlere benzer ziyaretler ise bayramın diğer günlerinde ve aynı şekilde gerçekleştirilir.

Dinî bayramların Türkiye toplum hayatında çok önemli bir yeri vardır. Her iki dinî bayramdan bir-iki gün önce veya bayram sabahından itibaren bayram boyunca mezarlıklara gidilerek ölümlere, başta Fatih olmak üzere, Kur'an okunması Türkiye toplumunun önemli geleneklerindedir. Birbiriyle küsülü veya dargın olanlar, büyüklerin veya eşin-dostun araya girmesiyle barıştırılması, böylece dargınlıkların ve kırgınlıkların ortadan kaldırılarak toplumu oluşturan fertlerin birbirini sevmesi, sayması ve birbirine değer vermesi sağlanmış olur. Bayram öncesi cenaze çıkmış olan evler bayram namazından sonra başta imam efendi, muhtar ve yörenin ileri gelenleri tarafından ziyaret edilerek ölenin ruhu için Kur'an okunur, tekrar başsağlığı dilenir ve hane sahibinden izin alınarak evdeki radyo veya televizyon açılır; böylece konu komşunun da, ölene ve ölü sahiplerine duyulan saygı sonucu, ancak radyo ve televizyonlarını açarlar. Yaşlıların ve hastaların ziyaret edilmesi, bekledikleri saygıyı görmeleri ve böylece kendilerine gerekli değer verilmesi dinî bayramların önemli geleneklerindedir. Aile fertleri arasındaki saygı ve sevgi bağlarının kuvvetlenerek devam etmesine dinî

bayramların büyük bir katkısı vardır. Fakirlere bayramdan önce fitre, zekât ve kurban eti verilmesi; garip ve kimsesizlerin bizzat ziyaret edilmesi toplumdaki kardeşlik bağlarının kuvvetlenmesine büyük katkı sağlamış olur.

Bibliyografya: Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lügati't-Türk* (Çev. Besim Atalay), Ankara 1945, c. I, s. 208; Evliya Çelebi, *Seyahatname* (nşr. Z. Danışman), c. II, s. 285; Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara 1969; Ayşe Kudat, *Kirvelik*, Ankara 1974; Orhan Acıpayamlı, *Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara 1974; Osman Salih Dalcı, *İslâm'da Sünnet ve Merasimleri*, İstanbul 1976; Zeki Başar, *Halk Hekimliğinde ve Tıp Tarihinde Yılan*, Ankara 1978; Nurettin Albayrak, *Folklorumuz ve Erzincan*, Erzincan 1983, s. 150-170; a.mlf. *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul 2010; Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara 1990; Ayşe Baysal v.dğr., *Türk Mutfağından Örnekler*, Ankara 1993; Sadık Tural (yay. haz.), *Nevruz*, Ankara 1995; Mahmud Tezcan, *Türk Yemek Antropolojisi Yazıları*, Ankara 2000; Halil Atılğan-Mehmet Acet, *Harran'da Bir Türkmen Köyü Kısas*, Ankara 2001; Ali Abbas Çınar, *Halil İbrahim Sofrası*, İstanbul 2005; Nebi Özdemir, *Türk Eğlence Kültürü*, Ankara 2005; Işıl Altun, *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Kocaeli, bsk yeri yok; a. mlf., *Kocaeli Suadiye / Çepni Halk Kültürü*, İstanbul 2008; Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul 2011; Ali Haydar Bayat, "Osmanlı İmparatorluğu Türkiye'sinde Saray Dışı Sünnet Merasimleri", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri-IV, Gelenek-Görenek ve İnançlar*, Ankara 1982, s. 11-20; Çorum'lu Ömer, "Çorum'da Ramazan ve Bayram Âdetleri", *Halk bilgisi Haberleri*, sy. 18 (1 nisan 1931), s. 125-130; S. Çetintaş, "Şehzadelerin Sünnet Düğünü /İbrahim Paşa Sarayı ve İçindeki Bin Bir Gece masallarını Hatırlatan Düğünlerden", *Çınaraltı*, sy. 6 (13 Eylül 1941), s. 12-13; a.mlf., "Mihrimah'ın Evlenişi, Cihangir ve Bayezid'in Sünnet Düğünü", *Çınaraltı*, sy. 9 (4 Birinciteşrin 1941), s. 8-9; Kadriye

İlgaz, “Doğum ve Çocukla İlgili Âdetler ve İnanmalar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c. IV, sy. 93 (Nisan 1957), s.1481-1482; Gündüz Artan, “Kars’ın Göle İlçesinde Kız İsteme ve Nişan”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c. V, sy. 113 (Aralık 1958), s. 1808-1809; Yılmaz Elmas, “Çırakman Köyünde Kurban Bayramı”, *Türk Folklor Araştırmaları*, sy. 131 (Haziran 1960), s. 2161-2163; Mahmut Sural, “Konya’da Eski Düğünler”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c. VII, sy. 149 (Aralık 1961), s. 2575-2577; Hasan Özbaş, “Yozgat’ta Çiğdem Pilavı”, *Türk folklor Araştırmaları*, c. VII, sy. 153 (Nisan 1962), s. 2704-2705; Şükrü Elçin, “Al-Karı”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c. IX, sy. 193 (Ağustos 1965), s. 1813-1814; Şerif Baykurt “Rumeli Köylerinde Bir Evlenme Düğünü”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c. IX, sy. 193 (Ağustos 1965), s. 3827-3828; Münevver Alp, “Eski İstanbul’da Görücülük”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c. IX, sy. 187 (Şubat 1965), s.3648-3649; Cemil Cahit Güzelbey, “Gaziantep’te Bayram ve Bayram Töreleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, sy. 307 (Şubat 1975), s. 7232-7233; Turgut Can, “Unutamadığım Bayramlar, *Sivas Folkloru*, sy. 52 (Mayıs 1977), s. 23-24; M. Şakir Ülkütaşır, “Bizim Köyün Güreşli-Yarışlı Düğünleri”, *Sivas Folkloru*, sy. 64 (Mayıs 1978), s. 3-6; Ferit Ragıp Tuncor, “Kurban ve Kurban Bayramı”, *Size*, sy. 104 (Ekim 1983), s. 16-17; Neriman Gürgünay, “Şavak Türkmenlerinde Geleneksel Kadın giyimi”, *Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu*, Elazığ 1989, s. 125-129; Nilüfer Zeynep Göl Özçörekçi, “Turizm ve Ticaret Yaşamında Gaziantep Mutfağı”, *Gap Çerçevesinde Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 2002, s. 112-121; Mustafa Uzun-Nurettin Albayrak “Hamam-Kültür ve Edebiyat”, *DİA*, c. XV, s.430-433; Hatice Aynur, “Surnâme”, *DİA*, c. XXXVII, s. 565-567;